

DÉLVIDÉKI SZEMLE

1942 SZEPTEMBER

I. ÉVF. 9. SZÁM.

A magyar típus Szent István korában

SZENT ISTVÁN kora nemcsak politikai, vallási, társadalmi, kulturális és gazdasági téren, hanem rasszantropológiai és fajbiológiai vonatkozásban is nagyjelentőségű, sőt valósággal sorsdöntő fontosságú a magyar nemzet történetében. Ahhoz ugyanis, hogy a mai magyar nemzettest rasszbeli összetételét megértsük és a benne szereplő rasszelemeket, típusokat eredet és nemzeti jelentőség szempontjából megfelelően értékelni tudjuk, Szent István magyarjaihoz kell visszamennünk, a X—XI. századi magyar nemzettest rasszbeli összetételét kell megismernünk. De ebben a korban jelentkeznek először észrevehetőbb módon azok az új fajbiológiai hatótényezők is, amelyek a nemzettest antropológiai arculatának fejlődését egészen új irányba terelték.

Kérdés már most, hogyan ismerhetjük meg a Szent István korabeli magyarságot?

Az antropológia két utat követhet itt. Az egyik a történelmi források tanulmányozása és embertani szempontból való értékelése, a másik pedig a régi sírokból előkerülő hiteles koponyák és csontvázak megszólaltatása.

Ami a történelmi forrásokat illeti, azok sajnos aránylag kevés olyan kész adatot szolgáltatnak, amelyek a rasszantropológia számára közvetlenül értékesíthetők. Nagyobb részük inkább csak egyes kimágasló egyénekre vonatkoznak, azoknak is legfeljebb valamely feltűnő, szokatlan sajátosságát (nagyon szép, csúnya, igen magas), vagy testi rendellenességét (pl. püpos, törpenövésű stb.) említik meg. Máskor meg olyan általánosságban mozognak, hogy jellemző értékűkhöz komoly kétségek férnek, vagy egyszerűen egyik forrásból a másikba átvett sablonos kifejezéseknek látszanak. Ma is vita tárgya pl. még, hogy az ilyen kifejezések: „fehér hunok“, „fehér avarak“, „fehér horvátok“, „fekete magyarok“ stb. valóban a szem, haj, vagy a bőr színét jelentik-e, vagy pedig az illető népnek, törzsnek, vidéknek valamilyen jellegzetes, a szomszédokétól eltérő viseletét, mint a fekete guba, fehér báránybőr sapka stb. örökítik meg. Ehhez járul azután a sok szubjektív megítélés, ellenséges torzítás, jóindulatú nagyítás és túlzás, aminőkkel az ilyen régi leírásokban lép-ten-nyomon találkozunk.

Ibn Fadhlannak a kazarookról adott jellemzését azonban minden esetre rasszantropológiai értelemben kell vennünk. Azt írja ugyanis, hogy: „a kazarak nem hasonlítanak a turkokhoz s fekete hajúak. Kétféle kazar van; az egyik kazar fajt kara kazarnak hívják, ezek annyira sötét barnák, hogy majdnem oly feketék, mint az indiaiak; a másik kazar faj fehér és szépsége s arányai által feltűnő.“ Ha pedig ez igaz, akkor ebből arra következtethetünk, hogy a turkok zöme nem volt fekete, hanem inkább világos, vagy legalább is közép színű, s így az ú. n. „fehér kazarak“-hoz állhattak közelebb.

Nagyon jellemző különben, hogy honfoglaló őseinket a kútfők meglehetősen ellentétes színekkel festik. Ottó freisingeni püspök (XII. sz.) pl. azt írja róluk, hogy: „külsőjük marcsona, szemeik besettek, természetük alacsony, viseletük vad, nyelvük pedig barbár, úgy hogy vagy a sorsot kell vádolni, vagy az isteni türelmet kell csodálni, mely e szörnyetgeknek ilyen pompás ország birtokbavételét megengedte.“ — Gurdézi szerint viszont: „a magyarok bátrak, jókinézésűek és tekintélyesek, ... fényt kedvelők.“

E két, egymással homlokegyenest ellenkező jellemzésben tulajdonképpen az a két, egymástól lényegesen különböző világ: a Nyugat és a Kelet tárul elénk, amelyek mindegyike a saját szemüvegén nézte és ítélte meg honfoglaló őseinket. A nyugat félt tőlük, a fajidegen ellenséget látta csak bennük, ezért a nyugati kútfők rosszindulattal és sötét színekkel festik őket; típusaikat, mivel számukra szokatlanok, idegenek voltak, csúnyáknak tartották, sőt azt még túlozták is. Ezzel szemben a Kelet jól ismerte őket, típusaikat megszokottnak, mindennapinak, rokonnak, és éppen ezért a legtöbbször határozottan szépnek is tartotta. Ez az oka, hogy a hazai és keleti kútfők jókinézésű és magasabb termetű magyarokról beszélnek. Egészen bizonyos, hogy ha a honfoglaló magyarok között nagyon sok északeurópai vagy alpi típusú ember lett volna, a nyugati kútfők a legnagyobb ellenszenv dacára sem festették volna őket olyan rútaknak. Viszont úgy látszik, hogy Freisingeni Ottó leírása nem is annyira magukra a honfoglaló magyarokra, mint inkább a nyugati határőrszolgálatot teljesítő besenyőkre vonatkozik, akik az újabb leletek tanúsága szerint igen alacsony termetűek és erősen mongoloid arcúak voltak. Már pedig az európai ember a széles pisze orrt, lapos arcot, ferde vágású mongolszemet, rövid vaskos végtagokat sohasem tartotta szépnek.

Abból egyúttal, hogy a nyugati kútfők alacsony, a hazaiak és keletiek magasabb termetű, továbbá hol világosabb, hol meg sötétebb színű magyarokról beszélnek, Querfurti Brunó pedig a „fekete magyarok“ között hirdette az evangéliumot, egész jogosan arra következtethetünk, hogy a honfoglaló magyarok rasszbelileg nem voltak egységesek s az ország különböző vidékein a testmagasságban, a szem, haj és bőr színében, valamint az arc típusában már akkor szembetűnőbb különbségek voltak.

Ez derül ki az Árpádház egyes tagjaira vonatkozó leírásokból is. Anonymus szerint pl. „Álmos ékes, de barna ábrázatú, fekete, de nagyszemű, magas és karcsú termetű vala, kezei tömördekek és ujjai hosszúak valának.“ Nem kell nagy fantázia hozzá, hogy e leírásban a dinári rassz jellegeit lássuk. De dinári rasszjellegéről ta-

nuskodik a későbbi árpádházi királyok némelyikének, a forrásokban csak odavetőleg említett szomatikus bélyege, pl. feltűnő testmagassága (III. Béla), de legfőképen Szent László hermája és Béla macsói hercegnek a Margit szigeten kiásott hiteles csontváza. — Ezzel szemben Zulta vezéről azt írja Anonymus, hogy „atyjához erkölcsre hasonló, termetre különböz, mert Zulta vezér kissé selyp és fehérbőrű, lágy sárga hajú, középtermetű vala,” amely vonások csaknem teljesen megfelelnek a keletbalti vagy keleteuropid rassz bélyegeinek. Viszont Zulta fiát Toksunt szép nagy szeműnek, fekete lágy hajúnak írja le, „kinek üstöke vala, mint oroszlánnak,” amiből már inkább a mediterrán rasszra gondolhatunk.

Érdekes, hogy magáról Szent Istvánról testi külseje tekintetében alig emlékeznek meg a források, valószínűleg azért, mert nem tért el lényegesen a honfoglaló magyarság megszokott típusaitól. Némelyek kicsiny, mások közepes termetűnek mondják őt. A krónikák ábrázolásából is arra következtethetünk, hogy kisközepes termetű és turanid rassztípusú lehetett.

Különben, hogy a sötétbarna színű, kisközepes termetű, rövid, vaskos végtagú, széles vállú, arányos négyszögletes arcú, egyenes vagy sasorrú turanid rassz a honfoglaláskori és árpádkori magyarságnak csakugyan jellegzetes típusa volt, az kiderül abból, hogy e rassz típusai az árpádkori magyar művészetben: festményeken, szobrokon, domborműveken elég gyakran ismétlődnek. Az esztergomi királyi palotában talált egyik XII. századi oszlopfő nagybajúszos emberfeje, ugyanott a sekrestyébe vezető ajtón látható oszlopfő két emberi alakja, a kishényi féloszlop alakjai (XII—XIII. sz.), a nagyváradi freskótöredék (XIV. sz.) stb. mind igen jellegzetes és túlnyomóan turanid típusú magyarokat ábrázolnak.

Ime tehát a fajkutatás felhasználja a történelmi források és egykorú művészet gyér adatait is, azokat a maga szűrőjén megszűri és értékeli. Tudományos megállapításait azonban nem ezekre építi fel, hanem legfeljebb csak kiegészítő támpontul, mintegy illusztráció gyanánt használja azokat.

Az embertani tudomány igazi bizonyítékai, kutatásának kiapadhatatlan forrásai a régi sírokból előkerülő koponyák és csontvázak, amelyek ha elég nagy számúak és minden tekintetben hitelesek, részletes képet adnak nekünk letűnt korok embereiről, régen élt, vagy kihalt népek rasszbeli összetételéről, faji eredetéről, s oly korokhoz és eseményekhez is elvezetnek bennünket, amelyekről a történelmi források hallgatnak, amelyek a szó szoros értelmében „történelemelőttiek”, vagy akár egészen őskoriak.

Hiteles pedig valamely régi koponya és csontváz akkor, ha tudjuk, hogy pontosan hol, milyen rétegben, milyen helyzetben, milyen mellékletekkel találták és ha e sírmellékletek elég nagy számúak és elég jellegzetesek ahhoz, hogy azok alapján a kultúrát és kort, vagy a népet, melyből származnak, biztosan megállapíthatjuk. Elég nagy számú antropológiai leletről viszont akkor beszélhetünk, ha egyfelől a koponyával együtt a csontvázat is megmentjük, ha másfelől egy-egy temetőnek minden egyes sírját és annak minden anyagát feltárjuk s végül ha sok ilyen temető hiteles anyagával ren-

delkezőnk, úgy hogy azok alapján az egyes típusok gyakoriságát és geográfiai elterjedését is megállapíthatjuk.

Sajnos a multban mindkét feltétel ellen sokat vétkeztünk. Elég, ha a legszembevetőbbet, a nemzeti kegyelet és a magyar fajismeret számára a legfájdalmasabbat: Szent István székesfehérvári bazilikájának, s benne 33 magyar királyi és főúri sírnak teljes elpusztítását említem itt meg. Ám hasonló sorsban részesült sok köztemető is. A mult század nyolcvanas éveinek ásatási lázában, majd később is, lelkes, de a magyar fajkutatás szükségleteit és célkitűzéseit nem ismerő, vagy nem értékelő ásatók a honfoglaláskori és árpádkori sírok százait, sőt ezreit tárták fel, a nélkül, hogy az ott előkerült koponyákat és csontvázakat a tudomány számára megmentették volna. Árpádkori és középkori magyar temetőink iránt gyakran még képzett régészeink is bizonyos averzióval viseltettek, mert kevés lelet kerülvén belőlük elő, mint mondani szokták: „régészetiileg nem fizetődik ki az ásatás“. Mintha bizony a magyar fajkutatás számára való hiteles adatszolgáltatás kisebb jelentőségű volna, mint a sírokból előkerülő nyilak, gyűrűk vagy fülbevalók száma.

Ezek az okai annak, hogy honfoglaló és árpádkori őseink faji sajátosságairól, rassztípusairól a legutóbbi időkig nem tudtunk jóformán semmit, legfeljebb, amit a mutatóba véletlenül megmentett egy-két koponyáról itt-ott leolvashattunk. Pedig, hogy még a szórványos leletek is milyen érdekes felvilágosítással szolgálnak a magyar fajiség megismeréséhez, az eléggé kiderül az alábbi néhány példából.

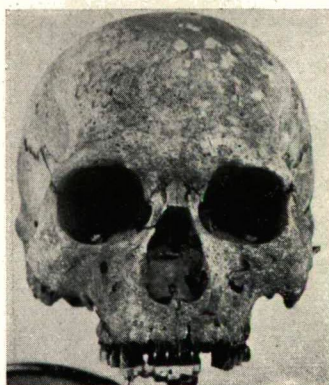
Az első honfoglaláskori antropológiai lelet 1834-ben került napfényre a jászsági Benepusztán, 31 aranyérem és egyéb értékes régiségek kíséretében. Akár igaza van a lelet első leírójának, Wadassi Jankowich Miklósnak, aki az érmeken olvasható 915. és 923. évszámok alapján a X. század elején élt Bene vitézt sejtette benne, akár nem, az kétségtelen, hogy előkelő honfoglaló magyar vitéz koponyájával van dolgunk. Nagyon valószínű tehát, hogy típusa a leg-törzsöközebb magyar típusok közé sorolandó. Jellemzi a nagy kapacitás, az agykoponya rövide, nagy hátsó szélessége, széles homlok, lekerekített nyakszirt, széles, alacsony arc, széles, elég lapos orrgyök, nagy szemgödör, amelyek alapján a turanid rassznak kissé mongoloid változatára következtethetünk. Homlokcsontján éles kardtól származó 4 cm átmérőjű sebet látunk. Csontváza sajnos elkalódott.

Ugyancsak gyengén mongoloid jellegű a Nemzeti Múzeumba régebben bekerült történelmi pogány magyar lovas vitéz arca is. Az előbbinél jóval kisebb, mérsékelten rövidfejű agykoponyája, alacsony szemgödre s arcának egyéb vonásai a turanid és szibírid rassz keveredésére vallanak. Megmaradt csontváza, illetve végtagcsontjainak méretei alapján életbeli testmagassága 153 cm körülire tehető. A határozottan alacsony termet és rövid végtagok ugyancsak a fenti rasszkeveredés bizonyítékai.

1853-ban a fejérmegyei Vereb község közelében folyó útjavítási munkálatok szintén igen előkelő lovas magyar vitéz sírját bolygatták meg. A leletek itt is a kalandozások korára vallottak. A csont-

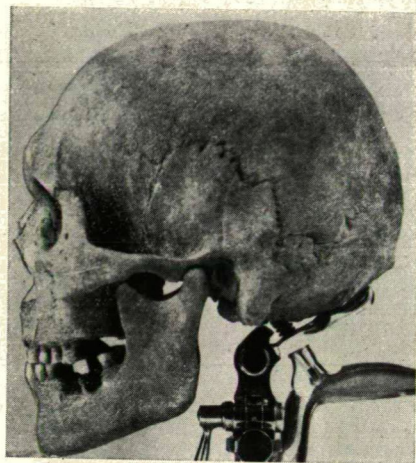

a)

b)

I. Honfoglaló magyar koponyák: a) turanid rassz (Bene-puszta) b) europo-
szibirid rassz (Kenézlő)

a)

b)

II. Szent István korabeli magyar koponyák: a) kelet-europid rassz (Csepel)
b) alföldi rassz (Székesfehérvár)

vázból csak a koponyatető maradt meg reánk, amely azonban így is rendkívül becses. Megállapítható ugyanis, hogy a koponyát hatalmas buzogányütés betörte és három irányban megrepesztette. Majd egy kiváló pogány magyarkori sebész a csontszilánkokat kiszedte, a hatalmas csontsebet körülélkelte s az agyvelő megvédése céljából ezüst lemezt illesztett reá. A műtét jól sikerült s a seb gyógyulásnak indult, amit a sebszáron látható csontburjánzások bizonyítanak. A 9 cm hosszú és 7 cm átmérőjű hatalmas trepanációs nyílás világviszonylatban is a legnagyobbak közé tartozik. Bár arca hiányzik, agykoponyájának alakjából itt is a turanid rasszra következtethetünk.

Ugyanílyen ezüstlemezzel védett honfoglaláskori sebről tanuskodik a nagylóki koponya, amelyet Marosi Arnold, a székesfehérvári muzeum néhai igazgatója mentett meg a magyar fajkutatás számára. A hosszú agykoponya, keskeny, magas arc azonban itt már a nordicus rasszra vall.

1929-ben dr. Varjú Sándor ügyvéd 12 éves fiú koponyáját küldte be a Nemzeti Muzeumba, melyet Pestszentlőrincen találtak lókoponya, kengyel, zablá és vezérek korabeli érmek kíséretében. Bal homlokán 7 cm átmérőjű, gyógyulásnak indult sebnyílás látható. Rövid, magas, kerek agykoponyája, magas, keskeny arca, sas orra a dinári vagy a taurid rassz körébe utalja.

A honfoglaláskori trepanációk közül még két leletet említek itt. Az egyiket Móra Ferenc mentette meg a klárafalvai B. temetőből. Bal falcsonthán eredetileg 5 cm átmérőjű trepanációs nyílás volt, a seb azonban oly szépen gyógyult, hogy a nyílás háromnegyed részét már csontburjánzás fedte be. Arca hiányzik, de agykoponyájának alakjából a keleteuropid vagy a turanid rasszra következtethetünk. Ennél sokkal érdekesebb az a női csontváz, amely 1936 februárjában Heves község határában került elő s amelynek korát Patáki Vidor a vezérek korára, a X. század második felére teszi. A sírmellékletekből következtetve igen előkelő nővel van dolgunk, akit lókoponyával és kengyellel temettek el. Koponyáján a jobb falcsonton 2 cm átmérőjű gyógyult trepanációs nyílást látunk. Ami faji típusát illeti, a mérsékeltlen rövid, középmagas agykoponya, keskeny homlok és nyakszirt, a hosszú csontokból kiszámítható alacsony (149—150 cm közötti) termet, a rövid végtagok s az arcnak primitív mongoloid bélyegei, mint a homlok és orrgyök lapossága, a rövid orrhát, az állcsont fogmedri részének előreállása (prognathia), a nagy és fejlett járomcsont, a szemgödör alsó szélének előre állása stb. a mongoloid rasszkör legnyugatibb ágába, az ú. n. europa-szibírid rassz körébe utalják.

Az ilyen szórványos leletek azonban — bármily érdekesek és értékesek legyenek is egyébként — magukban még nem sok támpontot nyújtanak sem a honfoglalók, sem az árpádkori magyarság nemzetteste rasszbeli összetételének pontosabb megállapításához. Egy-egy koponyából ugyanis sohasem tudhatjuk, hogy a rajtuk megállapított típusoknak mi a gyakorisága, elterjedése és a nemzettest szempontjából való jelentősége, hogy vajjon jellemző típusokkal, vagy egészen ritka rasszkereszteződési alakokkal van-e dolgunk. Már pedig valamely típus „magyar” voltának kérdése éppen

ezzel áll vagy bukik. Ezért, hogy komoly eredményekhez juthassunk, nagy arányú módszeres anyaggyűjtésre, egy-egy temető teljes koponya- és csontvázananyagának megmentésére és tanulmányozására van szükség.

A honfoglaláskori és árpádkori koponyák gyűjtését néhai Lenhossék József kezdte meg, majd Török Aurél folytatta. Egyetemi gyűjteményébe annak idején egész sereg hiteles régi magyar koponya és csontváz is bekerült, de mert a régészeti mellékletekkel való összetartozásra nem fordított kellő figyelmet, azok idővel elvesztették hitelességüket. Hasonló sors érte a Nemzeti Múzeumba és a különböző vidéki muzeumokba jutott régebbi anyagot is.

A magyar fajismeretben 1924 nyara hozta meg a rég várt fordulót. Ekkor ásattuk fel Marosi Arnoldddal a székesfehérvári Rádiótelepen Szent István korának első valóban hiteles temetőjét, és pedig annak mind a 68 sírját. Ez volt az első olyan ásás hazánkban, amikor régész és antropológus együtt dolgozva teljes temetőt ásott fel s annak minden sírjából minden régészeti és embertani anyagot úgy mentett meg, hogy azoknak sironként való összetartozása minden későbbi, bármilyen szempontú tanulmányozás számára biztosítva van.

Ennek a temetőnek 58 hiteles csontváza már beszédes tanubizonysága, ha nem is az egész honfoglaló magyarság, de mindenestre a Székesfehérvár környékén letelepedett törzs, tehát éppen Szent István magyarjai rasszbeli összetételének. Azóta pedig más helyekről: Kenézről, Galgahéviz, Cegléd, Csepel, Gyula, Kunágota, Nagydorog, Csetény, Szentés, Kaján, Mindszent, Csongrád, Hencida, Tiszabura, stb. is sikerült újabb antropológiai anyagot megmenteni, úgy hogy ma már több száz hiteles koponya és csontváz tanuskodhatik a honfoglaláskori és árpádkori magyarság rasszbelisége mellett. Lássuk röviden ezek vizsgálatának fontosabb eredményeit.

Mindenek előtt érdekel bennünket, hogy milyen volt a honfoglalók termete. A Székesfehérvár környéki, pilinyi, kenézli és néhány kisebb pogány magyar temetőből megmentett 80 csontváz alapján a férfiak átlagos testmagassága 163.6 cm, a nők 152.5 cm. ami 4 cm-el kisebb a mai magyar férfiak és nők átlagos termeténél. Ami az egyes termecsoportok gyakoriságát illeti, a megmért csontvázak közül:

1. alacsony termetű volt a férfiak	26.82%-a,	s a nők	20.51%-a,
2. kisközepes termetű volt	„ 31.71 „	„	38.46 „
3. nagyközepes termetű volt	„ 31.71 „	„	30.76 „
4. magas termetű volt	„ 9.75 „	„	10.25 „

Ha a középnél alacsonyabbak és a középnél magasabb termetűek számát hasonlítjuk össze, kiderül, hogy a középnél alacsonyabbak száma a magyar nemzettestben 1000 év alatt 59%-ról 37%-ra csökkent, viszont a középnél magasabbaké 41%-ról 63%-ra emelkedett. Ez a változás azonban nem egyszerűen csak a termet megnövekedését, hanem az alacsony és kisközepes termetű elemek fogyását, illetve a nagyközepes és magas termetűek szaporodását s továbbmenően a nemzettest rasszbeli összetételének megváltozását jelenti.

Ha adatainkat temetők szerint csoportosítjuk, kiderül, hogy a honfoglaló magyarok testmagassága vidékek és törzsek szerint is változott. Így Kenézlőn és Kecelen 162—163 cm, a Rádiótelepen 164.9 cm, Hencidán 165.4 cm, Alpáron 165.4 cm, Pusztaszeren 166.27 cm, a székesfehérvári koronázó templom körüli temetőben 166.73, s Pilinyben 168.5 cm volt a férfiak átlagos termete. Mivel pedig a pilinyi és alpári temető már a királyság első századából való, sőt a pusztaszeri és a székesfehérvári az árpádkor végére is átnyúlik, ez újabb bizonyíték a mellett, hogy a magyarság fentemlített termetnövekedése már Szent István korában megkezdődött s az idegen ethnikai elemek beszivárgásának arányában századról-századra fokozódott. A magyarság átlagos termetének ezer év alatt lefolyt megnövekedése tehát bizonyos fokig fokmérője a nemzettest európiszálódásának is.

Ugyanilyen érdekes jelenséget tapasztalunk a koponya alakja tekintetében. A fej alakját kifejező koponyajelző középértéke a honfoglaló magyaroknál 81.30, míg a mai magyaroknál 85.49, ami azt jelenti, hogy a fej a honfoglalás óta erősen megrövidült. A rövid és túlrövid fejűek száma ugyanis a honfoglalás óta 55%-ról 89%-ra szaporodott, a közép- és hosszúfejűek száma ellenben 45%-ról 11%-ra csökkent. A koponya alakja tekintetében tehát a nemzettest európiszálódása a rövid és túlrövid fejű rasszelemek elszaporodásában fejeződik ki.

Ami már most a honfoglalók koponyatípusait illeti, az eddig vizsgált hiteles koponyáknak csupán 2%-a volt hosszúfejű, amiből arra következtethetünk, hogy közöttük sem az északi rassz, sem a mediterrán rassz keleti vagy nyugati alakjai nem játszhattak figyelemre méltó szerepet. A magas termet kicsi gyakorisága viszont arra vall, hogy a dinári rassz sem lehetett közöttük nagyon gyakori. A túlrövidfejűek jó részét tehát inkább a taurid rassz körébe kell már eleve utalnunk, hacsak a mongolid rasszkör ú. n. tungid ágával nincs közöttük dolgunk, amelyre az agykoponya nagy szélessége a jellemző. Nagy gyakorisága azonban ezek egyikének sem lehetett. Ellenben abból, hogy a középfejűség és a mérsékelt rövidfejűség 70%-ban fordult elő közöttük, kétségtelen, hogy a honfoglaló magyarok legjellegzetesebb és legnagyobb gyakoriságú típusait az európai és ázsiai középfejű és mérsékelt rövidfejű rasszok között kell keresnünk, aminők Európában a keleteuropid rassz s Ázsiában a turanid, szibirid és palaemongolid rassz.

Az arc típusában feltűnik a honfoglaláskori magyar koponyákon bizonyos keleti, gyengén mongoloid jellegnek gyakorisága, ami főleg abban fejeződik ki, hogy az orrgyök kissé lapos, az orrhát kevésbé kiemelkedő, a két orrcsont által képezett szög kisebb, a járomcsont hangsúlyozottabb, inkább arci felszínű s kissé előre áll, viszont az arc középső része nem nyomul előre annyira, mint a jellegzetes európai rasszoknál (nordicus, mediterrán, dinári) látható. Hiányzik azonban ezeken a honfoglaláskori magyar koponyákon az ebfogi árok nagyfokú lapossága, az arcnak szagittális irányban való lapítottsága; az orrcsontok sem oly csökevényesek és laposak, az orrgyök nem oly széles s főleg a járomcsontok nem oly nagyok és vaskosak, az egész arcot uralók, mint az igazi mongolokon, aminő

a szinid és még inkább a tungid rassz. Ujból hangsúlyozom tehát, hogy e bélyegek nem tipikus mongolidok, hanem csak mongoloidok, azaz mongolszerűek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy néha, szórványosan tiszta mongolid típusokat is ne találjunk közöttük, aminő pl. az ókécskei lovasvitéznek csaknem tiszta tungid rassz-jellegű arca. A honfoglalók nemzetestének uralkodó rassztípusait tehát nem a tiszta europid, sem a tiszta mongolid rasszkörben, hanem azok között a rasszalakok között kell keresnünk, amelyek a két nagy rasszkör érintkezési határán keletkeztek.

Az újabban feltárt hiteles X—XI. századi magyar temetők antropológiai anyagának tanulmányozásából csakugyan kiderült, hogy a honfoglalók nemzetestének vázát, sőt túlnyomó többségét három ilyen rassz, ú. m.: a nagy kapacitású, szögletesebb körvonalú, barna *turanid rassz*, a lekerekítettebb körvonalú, szőke *keleteuropid rassz*, és a mind természetben, mind kapacitásában kisebb, arcvonásaiban primitívebb jellegű *europo-szibirid rassz* alkotta. A három rasszalak együttes gyakorisága a honfoglaláskori sírokban körülbelül 80%-ra tehető. A fennmaradó 20%-nak nagyobb része a mediterrán, nordicus és taurid rasszra, kisebb része pedig a dinári, riasan, palaemongolid, alpi és tungid rasszra esik.

Az eddig rendelkezésre álló elég nagy számú hiteles csontváz-leletek alapján kétségtelen, tehát, hogy a honfoglaló magyarok sem tiszta europidok, sem tiszta mongolidok nem voltak, hanem európai és ázsiai rasszelemeknek igen szerencsés keveredéséből létrejött olyan nemzetest, melynek tömör antropológiai alapvázát a két nagy rasszkör határán kialakult turanid, keleteuropid és europo-szibirid rassz alkotta. Mivel pedig e közti rasszokban a mongoloid jelleg csak egészen gyengén, alig észrevehetően nyilvánul meg, mondhatjuk, hogy a honfoglalók nemzetestének antropológiai arculata lényegében europid jellegű volt, melynek azonban éppen e halvány mongoloid, azaz mongolszerű bélyegek adtak a nyugati és közép-európai nemzetestektől észrevehetően különböző sajátos keleti jeleget.

A csontvázaknak temetők és vidékek szerint való tanulmányozásából, noha hazánk sok vidéke még nincs képviselve közöttük, máris az derül ki, hogy a honfoglaló magyarok között törzsek szerint elég szembetűnő típusbeli különbségek voltak. Az ország észak-keleti részén letelepedett törzsek temetőiben pl. inkább szibirid és mediterrán, az Alföldön és Dunántúl pedig inkább turanid és keleteuropid típusokkal találkozunk. A kabar törzsben viszont, úgy látszik, a mongoloid rasszjelleg uralkodott. Ugyancsak mongolid rasszjellegűt hozott a magyar nemzetestbe a beolvadt avarmaradványok nagy része is.

Vessünk most még egy pillantást a pogány magyarkori és a Szent István korabeli temetők antropológiai anyagának különbségeire is, amire éppen a székesfehérvári Szent István bazilika körül előkerült 200 árpádkori csontváz tanulmányozása szolgált értékes felvilágosításokkal.

Ebből az összehasonlításból kiderül, hogy Szent István kora embertani szempontból is forduló pontot jelent a magyar nemzet történetében. Ekkor indul meg, — a sírok anyagán is kimutathatóan — egyfelől európai rasszelemeknek, főleg a nordicus, dinári és alpi

rassznak, tömegesebb benyomulása a magyar nemzettestbe; másfelől pedig a nemzettest addig meglehetősen különálló, külön települt és külön rétegeződött részeinek egymással való fokozatosabb elkeveredése és mind intenzívebb kereszteződése. Ennek a kettős folyamatnak az eredménye a mind európidább jellegű s a külföldi szemlélő számára mind egységesebb típusú magyar nemzettest-arculat, melyben azonban az új színek mellett a keletről hozott ősi rasszörökség is kimutathatóan benne rejlik.

BARTUCZ LAJOS

Reményik Sándor sorsvállaló magánya

*Szív — emberszív.
Csakolyan, mint a másé.
De mégis másnál rokontalanabb.
A végzet jegyese
S az elhagyatottságé. (Szív.)*

EMBERSZIVE 1890. augusztus 30-án dobant először a világba. Édesanyja Jólésről, a kis felsőgömöri faluból felvidéki ízeket, színeket oltott a családba. Anyai ágon a költő dédapja volt Pákh Mihály, a szabadságharc után Kufsteinba zárt evangélikus püspök. A Reményik család Szentlélek-utcai házában a Pákh ősökről maradt oszlopos óra ütötte ki az időt. Kedves, bűgő hangját valamikor Petőfi hallgatta, s ő ivott a ritka ünnepekre előkerülő csészékből. — Vér és szellem szerinti rokona a költőnek a hatvanas évek kedvelt humoristája, Pákh Albert is, azonban úgy érzi, hogy tőle mégis messze elhajolt, egészen az elégia felé.

Édesanyja az irodalmi hagyományokon kívül ihlető erőt is jelentett a fiának: „Isten után neki köszönhetem elsősorban, ha verseim által néha másoknak is adhattam valamit. Való igaz, az ő inspiráló ereje csak részben volt tudatos, legnagyobb részben olyan volt már, mint a levegő, vagy a napfény, vagy az ég kékje, vagy a tavaszi eső. Észre sem vettem sokszor. Ezt az észre-nem vevést, ezt a természetesen történő elfogadását minden jónak, akartam; némi lelki váddal is magam iránt, s valóban, talán a közeli végső búcsúzás öntudatlan előérzetében megírni „Szemben az örökméccsel“. (R. L.-nének Kvár. 1930. máj. 14.) — Mikor azonban édesanyja életének örökméce kialudt, a költőben egyszerre tudatosult az eddig észrevétlenül működő inspiráló erő és vallani kezdett Róla, a csöndes mártírról, kinek „hang nem hatolt be két szegény fülébe,“ ki nem hallhatta szerettei hangját s azt sem, ha fia felolvasott, vagy Beethovent zongorázott a lánya.

„Sokáig azt hittem a dal egészen anyám lelkén sugárzott belém...“ Az építész-mérnök apa nem lirizált, arányok érdekelték. Fia a versek építészé lett. Erre azonban csak később döbbsentette rá mások ajkán a szó: „Bár lelke lágy, a verse vas-szilárd, nem áradózó, nem is olvadó, ő az építők fajából való“. Mesterségeik valahol tehát mégis összeérték. — Édesapjának is idő kellett, míg meg-